

Yoksunluk

Düzyazının veya düzenli bir yazının karşılamayacağı bir yoğunluk var bu söylemde,
aciz bir çocuğun hızlı soluğu,
neşenin durduk yere soğuyan kuru,
idrak ettiğin anki yücelik sonrası
sınırdaki kulağına çalınan sessizlik...

Adımlar kendinden emin değildir artık ve kendine doğru düşüş başlar. Tamlık yıkılır o yoksunluğa dokunduğunda ve küstah bir soru bulamacı kimliğini inşa etmeye başlar.

Neye yetebildiğini anladığın andaki kudret, yetersizliğin yamacında tuzla buz olur ve sen tanrıya oynadığın hikayende trajik bir kaybeden olduğunu anlarsın. Gecikmeden anlarsın ki binlerce anın yoğunluğuyla hissetsen, aşkın olana yaklaşamayacaksın. İşte o yoksunluk bir sona başlangıç olan, o yoksunluk sonun sancılı doğumu, sorunun soruya zinciri ve adımın sonraki adıma teşviği. O yoksunluk iştahı açan ve daha fazlası için arzunun ateşi. O zaman deriz ki, aciz bir tenin çırpınmasından yaratıcı çabaya ulaşmak, yoksunluğun idrakıyla başlar. Hüzün ve yıkıntı kokan bu his, ölümün değil başlangıcın hamuruna mayadır.

Fihrist, çağın bu yoksunluğu çağırın nefesinin ürünü ve iştah ile hakikate talip bir "başlangıç"tır. Uzun bir kuluçka süresi boyunca hedefini "hakikat uğraşı" olarak isimlendirmiş, elde ettiği birikimle tekrar yazın dünyasına girmiştir. Fihrist kendine bilmeyi ve bilginin her zerresini kutsal bir hedef olarak görür. Büyük konuşmayı sever Fihrist, büyüğe dair şeyleri dillendirmeyi sever. Bilir ki iddia nefes aldırır. Yanılmak mümkün, ölüm kurusu sessizliktense hedefine bir haykırış tercihidir. Yanılmak mümkün, ömürlerce talep etmek ise en temel hakkıdır.

Ömer Alkan

fihrist

Ocak 2017
Sayı: 1

Hakikat Uğraşı

ULAD'ın desteğiyle

Yıl:1 / Sayı:1 / Ocak 2017
Aylık Düşünce Dergisi

Genel Yayın Yönetmeni

Ömer Alkan

Editörler

Enes Gider

Barış Timur

Resmi İmtiyaz Sahibi

Osman Aydın

Yazı İşleri Müdürü

Salih Yel

Çizimler

Esmâ Yıldız

Ali Yasir Taş

Batu Özpınarbaşı

Cansel Ceviz

Sena Ulusu

Ubeyd Doğu

Tasarım

Adem Şenel

Facebook

facebook.com/fihristdergi

Twitter

twitter.com/fihristdergi

Adres

Çubuklu Boğaziçi Cad. 30/5 Daire: 10
Beykoz/İSTANBUL

Basım Yeri

Hat Baskı | Litros Yolu 2 Matbaacılar Sitesi
A Blok No: ZA 5 Topkapı / İstanbul

Sorular İçin

fihristdergi@gmail.com

ISSN

2147-7760

İçindekiler

HAKİKAT'E DAİR

Enes Gider

Evren Modelleri: Batlamyus ve Kopernik / 7

Büşra Aycibin

Kant ve Gerçeklik / 10

Seda Analı

Varoluş ve Öz: Varoluşçuluk ve Modern Gerçeklik / 16

Ferit Tutukdil

Türkçe'nin İthal İkâmeciliği: Öksüz Kökler / 22

ADALET'E DAİR

Enes Gider

Kanunnameler ve Kanun Koyucular / 31

Furkan Demirbaş

Farklı Mitolojilerde Adalet / 35

Onur Kaplan

*Mezopotamya Uygarlığının Genel Gelişimi
ve Hukuk Düşüncesinin Ortaya Çıkışı / 37*

ŞEHİR'E DAİR

Barış Timur

Yıkmanın Yaratıcı Tutkusu: İskender ve Persepolis / 47

Dila Çetinkaya

Tarihi Sirtında Taşıyan Şehir: Şam / 52

Hamza Erkam Öztürk

Dünya Görüşü ve Siyasal Sistemin Kent ile Etkileşimi I: Antik Çağ / 58

Hamza Erkam Öztürk

*Dünya Görüşü ve Siyasal Sistemin Kent ile Etkileşimi II:
Antik Roma ve Kent / 62*

Furkan Demirbaş

Antik Çağda Tarım ve Kent / 67

Salih Yel

Kaba'dayılık'tan Tatlıcı Dayılığa / 71

İNSAN'A DAİR

Selman Bilgehan Öztürk

Ne İğrenç Kımıl Kımıl / 75

Sekine İpek

Doğum Öncesi Dönemde Bebeğin Beyin Gelişimi / 81

Mehmet İleri

Dil mi düşünceyi doğurur düşünce mi dili? / 88

Tuba Nur Turan

Çocuklarda Dil Gelişimi / 92

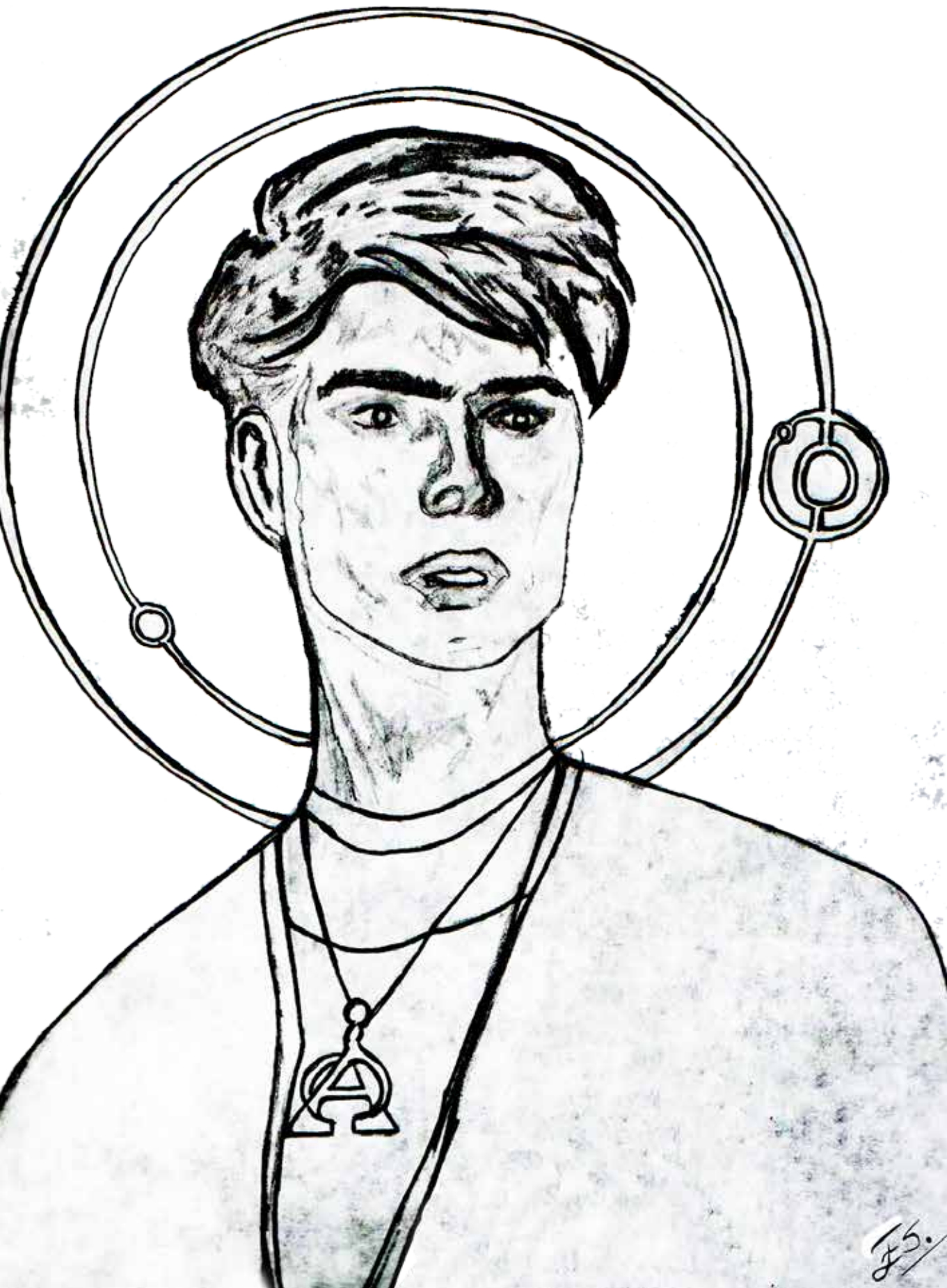
HAKİKAT'E DAİR

Başlık bir doğrultu çizer, hedefi gösterir. Bir hedeftir "Hakikat" ve bunun için tanımı gerekir. Her fırsatta ağızdan çıkan, çoğunlukla bilgi veya gerçek gibi kelimeler niyetine kullanılan hakikatten fazlası kastettiğimiz, hep daha fazlası. Bu yüzden hedefimizin sınırını çizmeli veya sınırsızlığını belirtebilmeli. Hakikat ile kastımız, enler üstü yükselen sonsuz bilgi kırıntısının ve öznel gerçekliklerin toplamı, dahası, tümünden bağımsız bir bütün olarak hakikat. Her tekil idrakin alabileceğinden fazlası, toplamından fazlası kastımız, tümel bir hakikat.

Hakikati konuşacağız vurgusu yanlış olacaktır, diyebiliriz ki Hakikat'e dair konuşacağız, yüceliğini ve kapsamının sonsuzluğunu dillendireceğiz. Hakikat'e ulaşacağız söylemi de yanlış olacaktır, bu uğurda çabanın kutsallığını vurgulayacağız.

Hakikat'e dair başlığının altında elimizdeki yetileri tartışacağız, anlam ve anlamlandırma üzerine, varlığın temsili üzerine tespitlerde bulunacağız, sınır köylerimizi oluşturan varlık, bilgi ve metafizik konularında girift dehlizlerde dolanacağız.

FS.

Enes Gider

Evren Modelleri: Batlamyus ve Kopernik

Yıldızlı göğü izlemek, belki de yaradılışından beri insanın en büyük keyif ve meraklarından biri olmuştur. Ptolemaios (Batlamyus) ile Copernicus da aralarında bin dört yüz yıl olan ancak evrene ve gezegenlere merak noktasında buluşan iki saygıdeğer gökbilimcidir. Dünyayı konumlandırışları itibariyle karşıt olmalarına karşın, evrene ve güneş sistemine ilişkin pek çok ortak noktaları bulunmaktadır. Aralarındaki temel ayrım, Ptolemaios dünyayı evrenin merkezinde görürken Copernicus'un dünyayı Güneş'in çevresinde dönen kürelerden biri olarak değerlendirmesidir. İkisi de o zamana değin hiç söz edilmemiş savlarla gelmemiştir. Öncellerinin çalışmaları, varsayımları ve savları üzerine kendi savlarını kurgulamış ve bilimsel bulgularla savlarını desteklemişlerdir. İki önemli bilim insanının, dünyanın evrendeki konumu gibi önemli bir konuya yaklaşımlarının farklı olmasının nedeni, hem dönemdeki bilimsel çalışmaların ve olanakların hem de genel kabullerin bir sonucudur.

Astronomiye katkıları dışında, iki saygıdeğer bilim insanı olan Ptolemaios ile Copernicus'un buluştuğu bir ortak nokta daha vardır, o da düşünce dünyasına getirdikleri bakış açısıdır. Ptolemaios, İsa peygamberin iletip havarilerinin ve azizlerinin biçimlendirdiği Hıristiyanlık'ın; evrene, dünyaya ve insana bakışını önemli ölçüde etkilemiştir. Öne sürdüğü bilimsel savlar zamanla kalıplaşmış, dogma halini almıştır. Kilise, bu düşünceleri öylesine benimsemiştir ki hilafında iddiada bulunanları şiddetle cezalandırmıştır. Bu baskı ortamının -tümünden çökmese de- kırılmasında Copernicus'un çabasının payı yadsınamaz düzeydedir.

Ptolemaios, Geç İskenderiye döneminde, M.S. 1.-2. yüzyıllarda yaşamıştır. Bugün bir Mısır kenti olan İskenderiye, kültür ve araştırma merkezi olması amacıyla, Büyük İskender tarafından kurulmuştur. Ptolemaios'un yaşadığı dönemde ise, Hıristiyanlık bölgede yeni yeni kabul edilmeye başlanmış ve yeni Hıristiyanlar ile karşıtlar arasında gerginlikler yaşanmıştır. Ptolemaios, kendinden önce bu konuda yapıtlar ortaya koyan Aristoteles ve Hipparchus gibi bilgilerin çalışmaları ışığında, gözlemleri ve matematiksel hesaplamalarından edindiği bilgiler ile evrenin işleyişini açıklamaya çalışmıştır.

Aristoteles, dünyanın sabit bir evrenin merkezinde hareketsizce durduğunu savunmuştur. Ptolemaios'un tasarladığı evren modelinde ilk önermesi, gök cisimlerinin durağan olmayıp dünyanın çevresinde dairesel yörünge ile döndüğü ve dünyanın tam merkezde olduğudur. Her dönen küre, dünyaya farklı uzaklıklarda bir yörüngeye oturmuştur. Böylece, hızları ve değişen konumlarına açıklama getirdiğini düşünmüştür. Daha sonra yeniden incelediğinde görmüştür ki hareketli gök cisimleri, çizdiği bu plana uymamaktadır. Daha sonra modelini, dünyayı merkezden biraz daha kenara kaydırarak güncellemiştir. Bu, gerçekte var olan eliptik (oval) yörüngeye daha yakın bir düzlemdir ancak yine de tam isabetli bir iddia değildir. Yörüngeyi biçimini daireden elipse çevirmemesinde bilimsel bulgularından öte, dinsel dogmalarının

Dönemin egemen bilimsel görüşüne aykırı bir iddiayı getirmek, bunu aksi yöndeki dini öğretiye rağmen yapmak, 20. yüzyılda bile zorlu bir iştir.

etkisi olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca, o zamana kadar astroloji haritalarında yer alan, belirlenebilmiş yıldız sayısını hatırı sayılır oranda artırmıştır. Ptolemaios'un, gök incelemeleri dışında, coğrafi ve geometrik -ağırlıkla derleme niteliğinde- çalışmaları da vardır.

Copernicus, Rönesans döneminde, M.S. 15.-16. yüzyıllarda yaşamıştır. Niccolo Machiavelli, Leonardo Da Vinci, Thomas More, Martin Luther ve Jean Calvin'in çağdaşıdır. Yaşadığı dönemde bir yandan Rönesans ile fikir ve sanatta büyük gelişmeler yaşanırken; bozulma, bağınazlık ve baskı nedeniyle Katolikliğe ve kiliseye tepki vardır. Yine bu dönemde, cennetten arsa satılması ve günah bağışlamalarının kilise tarafından tarifeye bağlanması, Rodrigo Borgia'nın (VI. Alexander) papalığında hayata geçirilmiştir. Bu bilgiler, dönemin koşullarını kavramak için önemli ayrıntılardır. Copernicus'un kiliseye bağlı oluşu ve her türlü karşı çıkışın kilise tarafından aforoz edilmekle sonuçlandığı düşünülürse, hem Copernicus'un çalışmalarının sonuçlarını açıklamayı neden yaşamının son demlerine bıraktığı, hem de bu çalışmaların önemi ve devrimsel yönü daha iyi anlaşılır. Çünkü kilise, İsa peygamberin Güneş'e sabit durmasını buyurduğunu ve dünyanın da (küre değil) düz olduğunu söylemiş, aksini iddia edenleri ağır biçimde cezaya çarptırmıştır. Tüm yayınların basım için kilisenin onayından geçmesi zorunluluğu yazarları otosansür uygulamaya itmiştir.

Kendisinin de kitabında andığı gibi, Güneş merkezli bir sistem savı daha önce başka bilim insanlarınınca da öne sürülmüştür ancak Copernicus bu savı güçlü kanıtlarla belgelemiştir. Güneş'i, daha önce Dünya'nın işgal ettiği merkezi konuma yerleştirmiştir. Merkezi konumunu abartarak, Güneş'in yalnızca kendi sisteminin değil, tüm evrenin merkezinde bulunduğunu ve yıldızların sabit durduklarını iddia etmiştir. Dünya'yı, öteki gezegenler gibi, Güneş'in çevresinde çember çizen bir göksel küre olarak sunmuştur. Güneş'in turunun yılı, Ay'ın turunun ayları, Dünya'nın turunun günü verdiğini açıklamıştır. Dünya'nın küresel biçimini açıklarken, ufukta geminin direğinin önce görüldüğü (ya da geminin gövdesinden daha geç gözden yittiği) örneğini vermiştir. Dünya'nın her noktasından aynı yıldızların görünmeyişi, Güneş ve Ay tutulmalarından Dünya'nın üzerindeki her bölgenin aynı biçimde etkilenmeyişi de Dünya'nın biçiminin küre oluşunu açıklamaktadır. Copernicus, kendisini yalnızca bir matematikçi olarak görmekte, çalışmalarının çoğunun matematiksel hesaplamaların sonucu olan kuramsal varsayımlar olduğunu ortaya koymaktadır. Kitabında yer alan, "Evrenin sonsuz olup olmadığı konusunu fizikçilere bırakalım" sözü de kendini bilimin neresinde tanımladığına güzel bir açıklamadır.

Copernicus, kendi savının aksini iddia eden ve o güne kadar egemen anlayışa dönüşen yanılıgı (Dünya'nın evrenin merkezindeki durağan konumu) yanlışlarken, kestirip atmamış ya da büsbütün saçmalık olduğunu söylememiş, onların neye dayanarak böyle bir iddiayı öne sürdüğünü de açıklamıştır. Bu yanılıgı, toprağın evrendeki en ağır madde olduğu önkabulü

*“Küçük Soluk Mavi
Nokta” üzerinde,
sönmüş yıldızların
tozundan ibaret
olduğumuz düşüncesi,
hiçbir zaman kolay
kabul edilebilir
olmamıştır.*

ve daha hafif maddelerin daha ağır olan maddeye doğru dik açı yaptığında düşeceği (ya da çekileceği) varsayımının sonucudur. Bu, yerçekimi yasasına benzer bir düşüncedir (ve doğruluğu kanıtlanmıştır) ancak Dünya, evrenin geri kalanını kendine çekecek kadar ağırlığa sahip değildir. Evrenin sabit olduğu iddiası ise, evrenin sonsuz olduğu önkabulü ve hiçlikle çevrelenmiş sonsuz olan bir şeyin genişlemeyeceği ve dönemeyeceği varsayımının sonucudur.

Görüldüğü üzere, hakkında pek az bilgiye erişilebilen Ptolemaios ile bilimsel bir devrimi tetikleyen Copernicus, her ne kadar karşıt görüşleri temsil ediyor gibi görünse de özünde aynı doğrultuda ilerlemiştir. Vardıkları sonuçların farklı olmasında, o zamana kadar sahip olunan bilgiler ile astrolojik ve matematiksel hesaplama olanaklarının kısıtlılığının da etkisi vardır. Bunun yanında, ortak yönleri daha ağır basmaktadır. Her şeyin başında, ikisi de dönemin dinsel zorluklarını yaşamış, kiliseyle ilişki içinde bulunmuş, bağnazlıkla mücadele etmiş ve cesaretle bilimsel araştırmalar yapıp, vardıkları sarsıcı sonucu açıklamıştır.

Yaptıkları çalışmaların bilime katkıları yanında, insanları teşvik edici olması niteliğinin daha önemli olduğu söylenebilir. Özellikle Copernicus, kilisenin gemi aزیya aldığı, baskı ve yozlaşmanın en üst düzeye ulaştığı dönemde yaşamıştır. Kendinden bir yüz yıl sonra benzer alanda çalışmalar yapan Galileo ve Kepler’in bile söz hakkının kilise tarafından kısıtlandığı ve tehdide maruz kaldığı unutulmamalıdır. Dönemin egemen bilimsel görüşüne aykırı bir iddiayı getirmek, bunu aksi yöndeki dini öğretiye rağmen yapmak, 20. yüzyılda bile zorlu bir iştir. Genellikle dünyanın en zeki insanı olduğu kabul edilen Albert Einstein dahi, Isaac Newton’ın görüşleriyle uyuşmayan iddialarla geldiğinde; bilim insanları, zihinlerindeki yerleşmiş ve inanç haline gelmiş bilimsel düşünceleri bir kenara atıp, kolayca benimseyememiştir.

Ptolemaios’un yol açtığı ve yüzyıllarca Hıristiyan dünyasını saran insan merkezci doğa algısı; Copernicus’un -takıldığı teolojik engelden onu kurtaran- bilim ve hakikat aşkı sayesinde yıkılma sürecine girmiştir. Gelgelelim, “Küçük Soluk Mavi Nokta” üzerinde, sönmüş yıldızların tozundan ibaret olduğumuz düşüncesi, hiçbir zaman kolay kabul edilebilir olmamıştır. Ne var ki, bu gibi öncülerin girişimleri sayesinde sorgulamanın önu açılmış, insan ile hakikat arasındaki kabullenme perdesi aralanmıştır. Hem başkalarının insan, toplum, siyaset, doğa, din vesaire konularda dayattığı basmakalıp düşünceler birer birer sökülme; hem de evrenin devasa görkemi yanında cüce olan insanoğlunun ruhunda barındırdığı, kendi içine ve dış dünyaya ait tabuları yıkılmaya başlamıştır.

Büşra Aycibin

Kant ve Gerçeklik

Sadece kavramlar herhangi bir bilgi ifade etmezler, bilginin oluşması için somut algılar da gereklidir.

“Kant’ın felsefesi, tümüyle boşlukta kurulmuş, temelleri dipsiz bir uçuruma atılmış dev bir bina tasarımı gibi.”¹

Ulus Baker; Kant felsefesi konusundaki düşüncelerinde, -özellikle de metafizik sorularını cevaplandırmaya çalışmanın- uçuruma temel atmaya çalışmak olduğunu savunur. Kant, birçok yönüyle, ne kendinden önce gelen filozoflara benzer, ne de sonra gelenlere. Felsefedeki ilk ve temel misyonunun, bilimi temellendirmek, daha sonra da ahlakın ve dinin rasyonelliğini savunmak olduğuna inanan ünlü düşünür; bu amacı gerçekleştirmek için, hem Descartes’ın rasyonalizminden ve hem de Hume’un ampirizminden önemli gördüğü öğeleri alarak, *transendental epistemolojik idealizm* diye bilinen kendi bilgi kuramını kurmuştur. *Fenomenal gerçeklik* ile duyular aracılığıyla tecrübe ettiğimiz dünya ve *numenal gerçeklik* ile duyusal olmayan ve hakkında bilgi sahibi olunamayacak dünya arasında bir ayırım yapmıştır.

Kant epistemolojisinde gerçek ve gerçeğin bilinebilirliği konulu yazımda; yaşadığı kentten hiç ayrılmayan ama yaşadığı dönemde bile ünü dünyaya yayılan Immanuel Kant’ın kurduğu felsefenin temel kavramlarını ve temel argümanlarını, aynı kavramların farklı filozoflarca nasıl kullanıldığını inceleyerek gerçeğin bilinebilirliğini tartışacağım. Her ne kadar akademik dilden uzak durmaya çalışsam da konunun ağırlığı buna engel; anlaşılır bir dil kullanmış olmayı umut ediyorum.

Bilginin iki ayrı açısı olduğuna dikkat çeken Kant, bu düşüncesini, meşhur “*Algısız kavramlar (içeriksiz düşünceler) boş, kavramsız algılar kördür.*”² sözüyle dile getirmiştir. Kant’a göre, bilginin iki yönü vardır; bunlar, içerik ve formdur. Kant, ampiristlerden de rasyonalistlerden de bazı noktalarda ayrılarak: “*Bilginin içeriği tecrübe ile oluşturulur ancak bilginin formunu (ya da yapısını) belirleyen zihnin kendisidir.*” der. Bilme tecrübesi esnasında duyulardan gelen verilere çeşitli “kategorileri” empoze eden zihnin etkin olduğunu iddia eden Kant’a göre; ampiristlerin tecrübeye dayanan içerik kavramıyla, rasyonalistlerce kabul edilen bilginin formunu oluşturan zihin kavramının ikisi de gereklidir. Ancak bilginin var olması için hiçbiri kendi başına yeterli değildir. Buna göre rasyonalistlerin iddia ettiği gibi, sadece kavramlar herhangi bir bilgi ifade etmezler, bilginin oluşması için somut algılar da gereklidir.

Kant’ın kendi sözlerine bakalım: “*İnsan bilgisinin iki kaynağı vardır ve bu ikisi de bizim tarafımızdan bilinmeyen ancak aynı olan bir kökten türemiştir. Bu iki kaynağın isimleri hissetme ve idrak etmedir. Hissetme ile objelere (duyularımız aracılığı ile); idrak etme ile düşüncelere ulaırız.*” Kant, sözlerine şöyle devam eder: “*Tüm bilgimizin başlangıcı tecrübe olsa da bunun anlamı, bilginin tümünün tecrübeden*

Kant'ta kategoriler yalnızca düşüncenin özellikleri olmasına karşın, Aristoteles'te kategoriler hem düşüncenin hem de varlığın özelliklerini gösterirler.

kaynaklandığı değildir. Tam aksine, (ampirik) deneysel bilgimizin, izlenimlerimiz ile elde ettiklerimizin, bilme yetisi kendisinin (duyusal izlenimler sadece nedeni ortaya koyar) ve duyunun orijinal olarak verdiklerinin bileşimi olması gayet olasıdır. Uzun süreli tecrübeler bu bileşimin unsurlarının ayrıştırılmasını mümkün kılar.”³

Kant, algının gerçekleşmesi için de “madde” ve “form” olmak üzere iki şart ileri sürmüştür.⁴ Madde bize sadece *a posteriori* (sonsal) olarak verilebilirken; form, zihinde *a priori* (önsel) olarak bulunmaktadır. Algıda *a priori* bir yönün olduğunu kabul etmesiyle Kant, algıyı, sadece duyu organlarının aldığı duyu verilerinin bir yığını olarak gören empiristlerden de ayrılmıştır. Kant'a göre “zaman” ve “mekan” algının iki temel formudur. Bu formlar, bütün algılardan önce gelen algının önkoşullarıdır. Bunlar; *a priori*, Kant'ın deyişiyle “salt algılar”dır.⁵ Ona göre, zaman ve mekan içindeki dünya sadece bir görünüş dünyasıdır. Zaman ve mekan da aynı şekilde duylara bağlı olan bu dünyanın genel ve zorunlu formlarıdır. Kant'ın “*transendental epistemolojik idealizm*” adını verdiği felsefi sistem, bizim duyular yoluyla algıladığımız şeylerin bir gerçekliğinin bulunduğu ancak bu gerçekliğin genellik ve zorunluluk temeline, bilen öznenin koşullar sisteminde bulunduğu tezine dayanmaktadır.⁶

Kant'ın deneyimlerin *a priori* bir yönü bulunduğu düşüncesiyle bağlantılı bir diğer konu da onun *kategoriler* öğretisidir. Batı dillerine Yunanca'dan geçmiş olan “kategori” kelimesi; ifade, yüklem ve bir nesneye yüklenen nitelik anlamlarına gelir. Kategoriler öğretisinin kurucusu olan Aristoteles'e göre gerçek bilgi, tümel olan önermelerle kurulur. Her önerme, en az iki terimden meydana gelen bir yargıdır. Bu iki terimden birincisi konu, ikincisi de yüklem, obje hakkındaki bir ifadedir. Devamlı olarak konuya bir takım ifadeler yüklenir. Aristoteles bir önermede geçen özne ya da konu üzerinde ancak on kategori uyarınca bir şeyler söylenebilir olduğunu savunmuştur: Töz, nicelik, nitelik, yer, zaman, durum, sahiplik, etki, edilgi, bağıntı.⁷ Aristoteles, kategori terimiyle dilsel yapılardan çok, onların göndermelerini, yani şeylerin ait oldukları varlıkbilgisel düzeni düşünmektedir. Böylece kategori, felsefede anlamlı bir şey söyleyebilmenin koşullarını belirleyen kavram olarak görünmektedir.

Kant ise, kendi kategorileri çizelgesini, yargılar üzerine düşünmesi sonucunda, nesnel dünyayı meydana getirdiğini düşündüğü *a priori* kavramlardan oluşturmuştur. Bu izlenceyi oluştururken Aristoteles'ten yararlandığını açıkça belirtmekle birlikte, ondan bütünüyle farklı sonuçlara varmıştır. Kant, tecrübelerimizin önsel koşulu olan mutlak zihinsel kavramları adlandırmak üzere kategori kavramını kullanır. Doğrudan yargı türlerinden çıkarılmış olmaları nedeniyle kendi kategorilerinin Aristoteles'inkiler karşısında daha üstün olduğunu öne sürer. Kant'a göre, zihnin duyumlardan gelen verileri toplayıp değerlendirmesi ve birleştirip sonuçlara varması için on iki ayrı kategori mevcuttur. Bu on iki kategori temelde dört ana kategoriye bağlıdır. Bunlar: Nitelik, nicelik, bağıntı ve modalite'dir.

Kant'ta kategoriler yalnızca düşüncenin özellikleri olmasına karşın, Aristoteles'te kategoriler hem düşüncenin hem de varlığın özelliklerini gösterirler. Kategoriler konusunu ele alan başka bir filozof olan Hegel; kategori dendiğinde anlaşılması gerekenin, gerçekliği açıklayan düşünceler olduğunu öne sürmüştür. Aristoteles ile Kant'ın belirttiğinden çok daha fazla sayıda kategori olduğunu, bunların tam sayısının gerçeklik dizgesi bütünüyle tamamlandıktan sonra kesin olarak belirlenebileceğinin altını özellikle çizen Hegel, diyalektik yönteminin üçerli yaklaşımı ile şu an için kesin doğru olduğunu düşündüğü 272 kategori belirlemiştir.⁸

“Kant'ın felsefi sisteminin, bilgiye sınır getirmesinin en önemli dayanaklarından biri, onun *numen-fenomen* ayrımıdır. Etimolojik olarak fenomen, duyularımıza açık olan; numen ise, sadece saf akılla bilinebilen şey anlamına gelmektedir.⁹ Kant'ın numen olarak ifade ettiği, varlıkları insan zihninden bağımsız olan, biz onları kavrasak da kavramasak da var olan kendinde şeylerdir. Fenomen olarak ifade ettiği ise, tecrübe edilebilir dünya, yani görünüşlerdir. Buradan Kant'ın, fenomeni zaman ve mekan içinde olan; numeni ise tam tersi şey olarak düşündüğü sonucuna varabiliriz.

Kategorileri bilginin mümkün olmasının şartı olarak gören Kant, oldukça tartışmalı olan bir görüş ortaya atar. Buna göre kategoriler, sadece fenomenal yani duyulur alana uygulanabilir. Numen alanın yani duyulur olmayan alanın bilgisini bize vermesi mümkün değildir. Yani Kant'ın deyişle “*Zihin, a priori prensiplerin yalnız ampirik kullanımını yapabilir.*” Kavramlar ve deneyin işbirliği sayesinde bilginin mümkün olabileceğini söyleyen Kant'ın, bu şekilde bir sentez yaparak, her iki geleneğe de hakkını verdiği iddia edilebilir. Ancak, onun rasyonalist geleneğe gerçek anlamda hakkını verdiğini söylemek pek mümkün

*Kavramlar
deneye hayat
verirken deney
kavramları
sınırlandırmaktan
başka bir şey
yapmamaktadır.*

değildir. Kavramlar deneye hayat verirken deney kavramları sınırlandırmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Ayrıca kategoriler, rasyonalist geleneğin kabul ettiği anlamda doğuştan değildir. Kant, zorunluluğun deney verilerinden hiçbir şekilde elde edilemeyeceği şeklindeki rasyonalist görüşe katılmıştır ve bu amaçla kategoriler öğretisini geliştirmiştir.”¹⁰

Kant, aklın eleştirisinin yapılması ve sınırlanması gerektiği kanaatindeydi çünkü ancak bu şekilde evrensel bilginin imkanı, kaynağı ve sınırları tespit edilebilecektir. Bu nedenle, “Salt Aklın Eleştirisi”nde, bilginin kaynağı, sınırları ve metafiziğin imkanı üzerinde durmuştur. Burada, duyarlık ve anlama yetisinin kavramlarının fenomenler aleminde geçerli olduğu, düşünüldü dünya ve bu dünyayla ilgili objeler hakkında objektif geçerliliğe sahip bilgi sağlamalarının mümkün olmadığı sonucuna varmıştır. Ancak her ne kadar teorik aklın bu alem ve objelerle ilgili söyleyebileceği herhangi bir şey olmasa da insanda eşyayı bütün olarak kavrama eğilimi vardır. Dolayısıyla, akıl bu alana ilgisiz kalamamaktadır. Aklın sözü konusu bu eğilimi öz yapısından kaynaklanmaktadır. Bu eğilim, akli duyulara konu olan fenomenler aleminde dışarıda başka bir aleme, yani numene ulaştırır. Numenin teorik akıl açısından sadece subjektif gerçekliği vardır. Objektif gerçekliğe sahip olduğu teorik akıl sınırları içinde kaldığı müddetçe ispatlanamamaktadır. Ancak numen hakkında bir bilgiye ulaşamıyor olması, onun var olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu aşamada Kant, kendinde şey hakkında bize veri sağlayacak bir yetimizin olup olmadığı sorusunu sorar. Onun bu soruya yanıtı olumlu olmuş ve bu yetinin, pratik akla dayanan iman olduğunu belirtmiştir. Böylelikle, teorik aklın varlığı hakkında bir şey söyleyemediği kendinde şey, pratik akıl sayesinde gerçeklik kazanmış olmaktadır.”¹¹

Kant’ın bilgi felsefesi, bilgimize bir limit belirlemiştir ve gerçeği, gerçekliği bu limitlerin dışına atmıştır. Kant’a göre, zihin gerçeği arar: “...ancak bahsettiğimiz diyar bir adadır ve bu ada doğa ana tarafından değiştirilemez sınırlarla kuşatılmıştır. Bu diyarın ismi gerçek, etrafını kuşatan engin ve fırtınalı okyanusun ismi ise yanılısamadır; birçok sis perdesi, birçok buz dağı vardır, ancak bunlar tehlikelerle dolu, vazgeçilmez yolculuğa çıkan denizci için yeni bir diyar gibi görünür, kendisini devamlı boş vaatlerle aldatır. Denizciyi kuşatan tehlikeler ise ona asla zarar veremez.”¹²

Ulus Baker’e göre, Kant’ın söylediklerinde esas vurgulanması gereken nokta; eğer zamansal ve mekansal belirlenimlere sahip kılınmazlarsa, fikirlerin; kendi başlarına, kendi içlerinde hiçbir şey olmamaları, kendi dışlarına çıkıp, mekansal ve zamansal koordinatlar kazanmazlarsa bir şey ifade etmemeleridir. “Örneğin, Aydınlanma döneminin çok geniş bir fikriyatı var. Ama Aydınlanma kendi kurumlarında mekansal ve zamansal kategorilere kavuşmadıkça bir hiçtir. Fikir diye bir şey yok ortada. Yani Rousseau’nun İtiraf’ı yazması o kadar

*Kant'ın bilgi
felsefesi, bilgimize
bir limit belirlemiştir
ve gerçeği, gerçekliği
bu limitlerin dışına
atmıştır.*

da mühim değil, mühim olan o düşüncelerin kurumlaşması Kant'a göre. Mekan ile zaman düşüncenin koşullarıdır. Kategorileri değil.”¹³

Yazının başında da belirttiğim gibi; Kant kendinden önce gelen düşünürlerden oldukça farklıdır. Newton fiziğini temellendirerek, yaşadığımız çağın düşünsel tabanını şekillendirir, bilginin iki açısının olduğunu ve bunların birbirinden ayrılamaz olduğunu bildirerek farkını ortaya koyar. Kendinden sonra gelen düşünürlerin düşünce sistemini çok fazla etkilemesine neden olan bir diğer farkı, Kant'ın insanın algısından daha üstte bir gerçekliğin olması ve insan zihninin belirli bir noktaya kadar bu gerçekliği bilebileceği fikridir. Kant, zihnin limitleri (gerçeği bilemeyeceğimiz nokta ve ötesi) bilmesi ile tatmin olmaz ancak Kant'a göre zihnin bilebileceği tek şey budur: “*Bahsi geçen limitler, arkasında başka bir şeylerin olduğunu anlamamızı engelleyecek düzeyde değildir, ancak bu başka şeylerin de özünde ne olduğunu anlamamıza izin vermeyecek düzeydedir.*”¹⁴

Kaynakça

- 1 BAKER, Ulus, “Kant'ın Felsefesi Uçuruma Temel Atmaktır”, Hayvan Dergisi, Cilt :6, Sayı :42, sayfa : 64-66
- 2 KANT, Immanuel, Critique of Pure Reason, Çev. Paul Guyer ve Allen W. Wood, Cambridge University Press, Cambridge 1998, B75-A51 (s. 193-194).
- 3 Kant, a.g.e, (s. 14-22).
- 4 Kant, a.g.e, (s. 193-194).
- 5 AĞCA, Fatma Nur, KANT'IN ONTOLOJİK ARGÜMANI ELEŞTİRİSİ, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014
- 6 HEIMSOETH, Heinz, Kant'ın Felsefesi, Çev. Takiyettin Mengüşoğlu, Doğu Batı Yay., Ankara 2012, s. 82.
- 7 <http://www.filozof.net/Turkce/felsefe-akimlari/760-aristoteles-kategoriler-nedir-aristoteles-kategoriler-aciklamasi-izahi-tanimlamasi-aristoteles-kategoriler-ogretisi-okulu-ekolu-cevher-nicelik-nitelik-gorelik-yer-zaman-durum-sahib-olma-etki-edilgi-ornekleri.html>
- 8 <http://felsefet.home.uludag.edu.tr/felsefe/aristo/kategoriler.htm>
- 9 CLEVE, James Van, Problems From Kant, Oxford University Press, New York 1999, s. 134.
- 10 AĞCA, Fatma Nur, a.g.m
- 11 AĞCA, Fatma Nur, a.g.m
- 12 Kant, a.g.e, (s. 93)
- 13 BAKER, Ulus, “Kant'ın Felsefesi Uçuruma Temel Atmaktır”, Hayvan Dergisi, Cilt :6, Sayı :42, sayfa : 64-66
- 14 Immanuel Kant, Prolegomena to Any Future Metaphysics, s 125.

Seda Analı

Varoluş ve Öz: Varoluşçuluk ve Modern Gerçeklik

M.Ö. 5. Yüzyılda, İtalya'nın batısında, Alento Irmağı'nın denize döküldüğü yerde kurulan Elea Okulu, birçok öğrenci ve düşünür yetiştirmiş ve önemli felsefi düşüncelerin temellerini atmıştır. Felsefe tarihinde yer edinen bu okul, Sokrates öncesi dönemin en saygın okullarından biridir ve en temelde duyu deneyimlerinin epistemolojik geçerliliğini reddeder. Ksenophanes, Zenon ve kurucusu sayılan Parmenides gibi düşünürler; varlık, varoluş, yanılısma ve varlığın birliği gibi kavramlarla felsefi iddialarını ya da araştırmalarını yürütmüş ve böylelikle, ilk önemli rasyonalist düşünürlerden olmuşlardır. Böylece, felsefenin ana hususlarından biri olan varlık kavramı, ilk olarak, Elea Okulu'nun öncüsü Parmenides tarafından kullanılmıştır. Birçok akımda, farklı anlam katmanları içerisinde ele alınan bu kavram, en genel haliyle, var olan ya da var olduğu söylenen şey olarak tanımlanabilir. Platon ve Aristoteles döneminden beri sorgulanan varlık kavramı, zaman içerisinde içeriğini genişletmiş ancak gitgide daha karmaşık ve anlaşılması güç bir hal almıştır.

“Varlık” ve “Varoluş” ifadelerinin farkı, ilk olarak Orta Çağda, dini bir irdelemenin sonucu ile ortaya çıkmıştır. Bu tarz bir anlam sorgulaması içerisinde olan birtakım filozoflar, bir üst gücün ya da tanrının varlığı/varoluşu ile dünyevi nesnelere ve öznelerin varoluşu arasında bir ayrım oluşturmaya çalışmışlardır. Bunların arasında yer alan Thomas Aquinas, Latince “var olmak” anlamına gelen *existere* terimini, “olmak” olarak ifade edilebilen *esse* teriminden ayırmıştır. Orta çağa özgü bu ayrım, ileriki yıllarda, birçok düşünür ve kuramcı tarafından eleştirilmiş ve konu kapsamında yeni kavramlar oluşturulmuştur.

Martin Heidegger'in “Varlık ve Zaman” (*Sein und Zeit*) adlı yapıtında kullandığı *Dasein* kavramı, Thomas Aquinas'ın fikirlerine karşı açık bir eleştiri olarak addedilir. *Dasein* kavramı varlığın anlamının, varoluş analiziyle keşfedilmesi savını işler. Bununla birlikte, varlığın değişmez özelliklerini, değerlerini ve düşünsel unsurlarını bünyesinde barındıran öz kavramı da varlığın anlamını açıklamada bir yardımcı görevi görmüştür. Bu analiz, Heidegger'e göre, varlık konusunda ve terimin genel olarak anlam ile olan ilişkisindeki, Antik Yunan düşünürlerinden beri süregelen kördüğümü çözecek tek yoldur. Bu terim, ilk kez, Alman filozof Karl Jaspers tarafından kullanılmıştır ve varlığın iki farklı düzeyinden birincisinin, onun mekânsal ve zamansal boyutunu tanımlarken ve nesneleşmiş bir insanı ifade ederken, *Dasein* ise, toplum içerisinde yer alan ve yerini başkasının alabileceği bir parçacıdır.

Orta Çağ sorgulamaları ile Heidegger ya da Jaspers'in ortaya atmış olduğu fikirler gözetildiğinde varlık, insan bilincinin dışında, ondan bağımsız olabileceği gibi, insan bilincinin içinde, ona bağımlı da olabilir. Gerçek ya da reel olarak algılanan varlık varoluş olarak belirtilirken, düşünsel ya da ideal bir varlık öz olarak adlandırılır. Varlık teorisini (ontoloji) ele aldığımızda ise, öznel ve nesnel varlık tanımlarından da bahsetmek mümkündür. Düşünsel ya da ideal bir